

ВЗАЄМОДІЯ ДАВНОУЗВИЧАЄНИХ І НОВІТНІХ ЗАПОЗИЧЕНЬ З ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ І ЛАТИНСЬКОЇ МОВ НА ЛЕКСИЧНОМУ РІВНІ

Автор аналізує лексико-словотвірну природу давньогрецьких і латинських запозичень, які останнім часом активізовано у мовленні ЗМІ, зокрема друкованих видань. Виділено нові слова, незафіксовані в жодному з тлумачних словників, проведено зіставний аналіз лексики латинського і давньогрецького походження у СУМ і «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» з метою виявити способи узвичаєння їх. Доведено, що запозичення з латинської мови на -ція/-ація можна здійснювати шляхом безпосередньої адаптації латинізму, а не тільки утворюючи його від спільнокореневої дієслівної форми, що є звичайним для українського словотвору.

Ключові слова: лексика, запозичення, словотвір, адаптація.

Автор анализирует лексико-словообразовательную природу древнегреческих и латинских заимствований, которые в последнее время активизировано в речи СМИ, в частности печатных изданий. Выделено новые слова, незафиксированные ни в одном толковом словаре, проведено сопоставительный анализ лексики латинского и древнегреческого происхождения в Словаре украинского языка и «Большом толковом словаре современного украинского языка» с целью выявить способы их адаптации. Доказано, что заимствования с латинского языка на -ция/-ація можно осуществлять способом непосредственной адаптации латинизма, а не только создавая его от однокоренной глагольной формы, что является обычным для украинского словообразования.

Ключевые слова: лексика, заимствование, словообразование, адаптация.

The author analyses the lexical and wordbuilding nature of borrowings from ancient Greek and Latin languages, which have become very active recently in the discourse of mass-media, particularly in periodicals. The author distinguished new loan-words, which were absent in explanatory dictionaries of Ukrainian, made a comparative analysis of ancient Greek and Latin lexics, represented in the Dictionary of Ukrainian and Great explanatory dictionary of modern Ukrainian for describing the ways of borrowings adoption, Latin words in particular. The author proved, that the formations with -ція/-ація could be made by adoption of the Latin words directly, not only by deriving from verbs with common radix, which is usual for Ukrainian wordbuilding.

Keywords: vocabulary, borrowing, word-formation, adaptation.

Протягом останніх 10-15 років слов'янський світ постійно стикається з проблемою неконтрольованості в ужитку запозичень з інших, не-слов'янських, мов. Ця проблема полягає в тому, що мовці нехтують питомою слов'янською лексикою і надають перевагу іншомовним лексичним одиницям, коли називають явища навколишньої дійсності. Процес навального запозичення набув загрозливих масштабів і здатен витіснити питому лексику слов'янського походження не тільки в галузі термінології, а й в усіх сферах мовного вжитку. Особливо загрозливого розмаху це явище набуло на теренах, де функціонує українська мова.

Виділяють такі соціолінгвістичні чинники запозичень: «1) потребу в найменуванні нового об'єкта; 2) потребу в розмежуванні змістово близьких, проте нетотожних понять; 3) потребу в спеціалізації поняття в тій чи іншій сфері; 4) тенденцію до нерозчленованого представлення номінації: об'єкт мислиться носіями мови як ціле; 5) наявність у мові, яка запозичує, сформованих терміносистем, що мають традиційні джерела запозичення термінів; 6) соціально-психологічні причини сприйняття іншомовного слова як престижнішого; 7) дія принципу мовної економії; 8) маргінальний білінгвізм певних

соціальних прошарків і пов'язана з ним практика спонтанного перемикання кодів» [1, с. 196].

Інші вчені виводять більш просту причину неконтрольованості запозичень: «чужі слова поширюють ті, хто плазує перед чужою культурою. І не стільки, щоб уточнити поняття чи прояснити суть справи, скільки з бажання засвідчити свою сучасність, поінформованість, із претензій на розумову й ділову перевагу, з міркувань моди чи снобізму» [5, с. 37]. Це призводить до того, що «запозичення, хоч і збагачують мову, але водночас притлумлюють її внутрішні сили й словотвірні можливості, роблять її слабкою та немічною. І тоді збагачення парадоксальним чином обертається на збіднення» [5, с. 37]

Виходом з цього негативного становища мають стати «тенденції до очищення її (мови) від чужорідних елементів зі слідами іншомовного походження» [9, с. 160]. Українське мовознавство має досвід передачі слів іншомовного походження питомими відповідниками. Виходячи з практики інституту української наукової мови (установи, створеної за часів розгортання українізації 1920 рр.), можна уникнути запозичень з інших мов у створенні терміносистем національної мови. «Укладачі трималися засад здорового пуризму й виробляли фахову термінологію передусім на основі питомої лексики, часом відкидаючи узвичаєні в інших мовах інтернаціоналізми» [4, с. 4].

Проте всі мовознавці, які аналізують питання неконтрольованості запозичень і захисту мови, говорять про вплив англословної культури, про очищення від росіянізмів, проходячи повз факт активізації давнюзвичасної лексики іншомовного походження. Лексичні одиниці цього шару, які в більшості перейшли до пасивного запасу або взагалі до архаїзмів, поширюють у текстах засобів масової інформації, витісняючи питомі українські відповідники, утворені від слов'янських основ. Отож, маємо всі підстави говорити про загрозу удару зсередини, причому на двох доволі вразливих рівнях мови – лексичному і словотвірному.

У статті будемо розглядати способи очищення української мови від слів іншомовного походження, які останнім часом витісняють питому українську лексику, зосередивши увагу на словах давньогрецького і латинського походження і приділивши увагу їхнім словотвірним особливостям. Дослідження здійснено на матеріалі словника «Відповідники чужомовних слів в українській мові», побудованого на лексиці ЗМІ (переважно періодичних видань) 2007-2008 рр., а також на зіставленні лексичного матеріалу «Словника української мови», «Великого тлумачного словника сучасної української мови», «Словника іншомовних слів» за редакцією Мельничука.

Носії української мови активізують давнюзвичасні слова, які раніше мали суто терміно-

логічне вживання, що розмиває їхні семантичні межі, вводячи до повсякденного вжитку. Так, зокрема, з церковної лексики проникають і поширюються слова давньогрецького походження *анафема*, *анафемувати*, *атеїст*, зберігаючи своє негативне значення. Радимо вдаватися до передачі понять, позначуваних цими словами, українськими відповідниками: *анафема* – *прокляття*; *анафемувати* – *проклинати*; *атеїст* – *безбожник*. Цікавим є вихід за межі терміносистеми слова *асиметрія* у вислові «*асиметрія*» *цін для тих, кому треба*. Можна було б вжити цілу низку українських слів з семантично прозорими коренями: *нерівність*, *нерівнозначність*, *невідповідність цін*. Так само і зі словом *аналогія*. Його можна передати словом *схожість*, адже слово відійшло від свого первинного давньогрецького значення *відповідність*. Ціла низка слів з літературознавчої термінології, які мають давньогрецьке походження, проникають у мову ЗМІ. Зокрема, слово *алюзія*, яке легко перекладають як *жарт*, *натяк*, або слово *філіппіки*, що можна замінити такими українськими відповідниками, як *звинувачення*, *викривання*, *викриття*. Деякі давньогрецькі слова втрачають своє термінологічне значення за рахунок повернення до його значення в давньогрецькій мові, як, наприклад, слово *катарсис*. Це не *сутність естетичного переживання*, а просто *очищення*. Від слова *прагматика*, яке є мовознавчим терміном, утворилося слово *прагматичний* як синонім до давнюзвичасного слова теж давньогрецького походження *практичний*. А узвичаєне слово давньогрецького походження *тематика* заступають менш семантично прозорим відповідником *топос*, взятого так само з давньогрецької мови. З медичної термінології почали часто уживати слово *симптом*, розширивши його значення до *ознака* взагалі, а не тільки *ознака хвороби*.

Книжні слова давньогрецького походження зазнають змін у лексичному значенні, приміром, слово *архітектор* уживається не в значенні *будівничий*, *зодчий*, а в значенні *ідейний натхненник* чи *керівник*, хоча остаточно ця сема не закріпилася за цим словом. Активізовано інші давньогрецькі запозичення книжного походження: *хаос* – у значенні *безлад*, *безладдя*, а не «*безмежний світовий простір, що являв собою суміш усіх чотирьох стихій*», *харизма* – у значенні *обдарованість*, *привабливість*, *авторитет*, *іпостась* замість *сутність*, *основа*, *хронічний* замість українських відповідників *тривалий*, *затяжний*, *постійний*.

Цікаві зсуви у значенні відбулися у слові *марафон*. Тепер це слово вживають у значенні *тривала боротьба*, *змагання*, *конкурс за перемогу*, а не тільки «*змагання з бігу на дистанцію 42 км 195 м*».

Зафіксовано штучні утворення з використанням лексичних засобів давньогрецької мови

на кшталт *ахроматичний* – *безколірний*; *асинхронний* – *неодночасний*, *аномалія* – *відхилення*, *аномальний* – *неправильний*, *незвичайний*, *паранормальний* – *ненормальний*, *психоделічний* – *винятково, дуже психологічний*.

Щодо словотвірних особливостей відзначимо продуктивність суфіксального способу творення:

- *монополізація* ← *монополізувати*
- уодновласнення* ← *водновласнювати*;
- *ксенофобський* ← *ксенофобія*
- ворожий до чужого чужинець і боязнь*.

Не мають твірних основ, які було б чітко представлено в сучасній українській мові, слова, засвоєні українською мовою як прикметники, утворені суфіксальним способом:

- *психоделічний* ← *[психоделія]?*;
- *хронічний* ← *[хронос]?*.

Також продуктивним є утворення штучних слів з давньогрецьких основ-коренів типу *фітогормони* – «*фізіологічно активні речовини*».

Цікавим є те, що засоби для префіксального словотворення, теж беруть з давньогрецької мови:

- *асинхронний* ← *синхронний*;
- *ахроматичний* ← *хроматичний*.

Словник української мови не фіксує таких запозичень з давньогрецької мови: *анафемувати* (*проклинати*), *паранормальний* (*надприродний*), *психоделічний* (*винятково психологічний*), *катарсис* (*очищення*), *ксенофобія* (*чужинцебоязнь, чужобоязнь*), *ксенофобський* (*ворожий, нетерпимий до несхожого, іншого*), *марафон* (*тривала боротьба*), *монополізація* (*водновласнення*), *топос* (*тематика*), *харизма* (*обдарованість, привабливість, авторитет*), *іпостась* (*сутність, основа*).

На цій підставі висновуємо, що наведені вище утворення чи запозичення є неологізмами.

Ще більшу кількість запозичених слів становлять латинізми, причому так само, як і слова давньогрецького походження, вони зазнають зсувів у значеннях і появи дериватів, нефіксованих ані у тлумачних словниках різних років, ані у словниках іншомовних слів. Серед чисто нових запозичень із латинської мови подибуємо такі: *алієнтація* – *очуження*, *пасіонарно* – *пристрасно*, *контрверсійний* – *суперечливий*, *посибілятивний* – *можливий*, *ревіталізуватися* – *оживлятися*, *конструент* – *складник*, *міноритарний* – *менишенневий*, *мутуальний* – *обопільний*, *облігаторний* – *обов'язковий*.

До запозичень, які увійшли до «Великого тлумачного словника сучасної української мови» (а це означає, що їхнє входження відбулося протягом останніх 20-25 років), виділимо такі: *алопеція* – *облисіння*; *валідність* – *надійність*; *дійсність*; *цінність*; *менталітет* – *світобачення* *світосприймання*; *самооцінка*; *профіцит* – *прибуток*; *імплементація* – *впровадження*; *обсесія* – *одержимість*; *реінкарнація* – *переселення душі*; *курувати* – *допомагати*; *опікати*; *перевіряти*; *екстраверт* – *контактна*

людина; *інтроверт* – *замкнута людина*; *аудит* – *незалежна фінансова перевірка*; *інтерація* – *взаємодія*; *конструкт* – *набудова*; *монетарний* – *грошовий*; *мутуальний* – *взаємний*; *нуклеарний* – *ядерний*; *стимулянт* – *спонукач*; *континуїтет* – *безперервність*; *тяглість*; *глобалізація* – *загальне поширення*.

З наведених новітніх запозичень слова *валідність*, *профіцит* є новітніми термінами з фінансової сфери, слова *екстраверт*, *інтроверт*, *менталітет*, *пасіонарно* – з психології. З філософської сфери вживають слово *реінкарнація*. Слова *ревіталізуватися* і *курувати*, а також *контрверсійний* і *алієнтація* не мають вузької термінологічної вживаності відповідно до сфери людської діяльності. Слово *алопеція* є медичним терміном.

Мають спільні корені з українськими давньо-запозиченими латинізмами, проте виступають самостійними лексичними одиницями, а не дериватами щодо них, такі запозичення: *аудит* – *незалежна фінансова перевірка*; *візуалізація* – *зорове уявлення*; *унаочнення*; *конструент* – *складник*; *конструкт* – *надбудова*; *міноритарний* – *менишенневий*; *обопільний*; *стимулянт* – *заохочувач*; *облігаторний* – *обов'язковий*.

Слово *аудит* у значенні «*незалежна фінансова перевірка*» немає нічого спільного зі словом *аудитор*, яке давно узвичаєне українською мовою, є історизмом і має цілу низку значень: «1) ... *молодий працівник, що проходив стажування в суді, працівник суду*. 2) *У царській Росії – працівник військового суду*. 3) *Учень, якого призначав учитель для вислуховування уроків інших учнів*» [6, с. 93]. Саме поява слова *аудит* у значенні «*незалежна фінансова перевірка*» спричинила появу нової лексичної одиниці *аудитор* зі значенням *ревізор*, яка виступає омонімом щодо давньоузвичаєного українського архаїзма латинського походження *аудитор*.

Спільнокореновими є слова *конструент*, *конструкт*. Також вони споріднені з давньоузвичаєними українською мовою словами *конструювати*, *конструкція*, *конструктивний*, *конструктивізм*. Проте слова *конструент* і *конструкт* є новітніми запозиченнями, а не похідними від цих давньоузвичаєних слів. Легкість їх увіходження до вжитку забезпечує наявність вже відомих, семантично прозорих основ, і новітні запозичення починають сприймати як похідні від них.

Спорідненими зі словами *міноритарний* і *монетарний* виступають давньоузвичаєні запозичення *мінорат* – «*порядок спадкування, коли майно неподільно передається молодшому за віком у роді або сімі*» і *монета* – «*карбований злиток металу певної форми, ваги і проби, що є узаконеним засобом обігу і платежу*» [6, с. 93]. Однак відмінність чи віддаленість у значенні між новими запозиченнями і давньоузвичаєними словами не дає підстав уважати, що останні

виступають твірними основами щодо новітніх запозичень.

Слово *мутуальний* має тільки одну споріднену лексему в українській мові: *мутуалізм*. Це «один з видів симбіозу співжиття організмів, при якому кожен з них дає один одному користь» [6, с. 566]. Ураховуючи лексичне значення давноузвичаєного слова, висновуємо, що слово *мутуальний* – новітнє запозичення з латинської мови, а не утворене вже на українському ґрунті.

До найновітніших запозичень належать слова *нуклеарний / ядерний* і *стимулянт / спонукач*, «заохочувач». Слово *нуклеарний* споріднене з такими давноузвичаєними термінами на українському ґрунті: 1) *нуклони* – «спільна назва протонів і нейтронів, з яких складаються атомні ядра»; 2) *нукліди* – «атоми з різною кількістю протонів або нейтронів у ядрі чи з різним енергетичним станом ядра» [6, с. 589], а також з цілою низкою хімічних термінів: *нуклеази*, *нуклеїнові кислоти*, *нуклеоль*, *нуклеопротейди*, *нуклеотиди*. Слово *нуклеарний* є книжним утворенням, але порівняно зі спільнокореновими давноузвичаєними словами його більш широко застосовують і воно є новітнім міжгалузевим терміном.

Новітнє запозичення *стимулянт* є семантично спорідненим зі словами *стимул* – «спонукання до дії, спонукальна причина поведінки. 2) Зацікавленість у здійсненні чого-небудь. 3) Подразник, який викликає реакція», словом *стимулювати* – «спонукати до дії, давати поштовх, заохочувати», словом *стимулятори* – 1) *речовини, здатні прискорювати або підсилювати процеси в організмі. 2) Захід, спосіб активізації якихось процесів, дії, явищ, діяльності тощо. 3) В спорті – те саме, що і допінг* [6, с. 792]. Але схожість у значенні і наявність спільних коренів не дають підстав стверджувати, що слово *стимулянт* є похідним утворенням на українському ґрунті від давноузвичаєних слів.

Запозичення *інтерація* є опосередкованим через англomовне культурне середовище. Це слово є штучним утворенням, складеним із двох частин: відомого українській мові латинського префікса *інтер-* та теж відомого українській мові слова *акція* зі значенням «1) цінний папір, що свідчить про внесення певного паю у капітал акціонерного товариства і дає власникові право на одержання прибутку у вигляді дивіденду. 2) Дія, вчинена з будь-якою політ., екон. або іншою метою...» [6, с. 40]. Але слово *інтерація* має іншу семантику – *взаємодія*. Це термін психології спілкування або педагогіки на позначення спільної діяльності. Як і будь-яке новітнє запозичення, воно є ширше застосовуваним, аніж тільки у термінологічній галузі.

Як зазначає Л.М. Полюга, «запозичення йшло двома способами: українська мова адаптувала іншомовні АС (абстрактні слова) в основному в такому вигляді, як вони представлені в мові-

основі, додаючи власні парадигми відмінкових закінчень (*абсолюція* – «розрізнення», лат. *absolutio*), бо адаптація іншомовного слова могла здійснюватися іншим способом – використувалася лише коренева морфема іншомовного слова, а до неї приєднувався відповідний суфікс» [3, с. 47]. Проаналізований матеріал дає підстави стверджувати, що українська мова, коли запозичує латинізми, узвичаєє і пристосовує латинську словоформу як іменник на -ція/ -ація, а вже потім від цієї форми утворюються дієслова і дієслівні форми. Стишов зазначає, що «це явище кваліфікують як черезступінчате творення на основі імен ...», що зумовлено характером вираженої дії, яка відбувається здебільшого безвідносно до діяча, через що не завжди потребує дієслівного оформлення» [8, с. 133]. Зокрема, СУМ фіксує такі іменникові утворення без наведення спільнокоренових дієслів: *definitio* → *дефініція* (визначення), *dispositio* → *диспозиція* (унормованість), *exaltatio* → *екзальтація* (захоплення, збудження), *implanto* → *імплантація* (пересадження, приживлення, перенесення), *corporatio* → *корпорація* (об'єднання), *re animo* → *реанімація* (оживлення), *reflexio* → *рефлексія* (роздуми), *sanatio* → *санація* (очищення), *segmentum* → *сегментація* (розподіл), *segregatio* → *сегрегація* (відокремленість, ізоляція). Проте Великий тлумачний словник сучасної української мови вже фіксує цілі словотвірні гнізда до деяких з цих слів, наводячи і дієслівні форми: *імплантація* → *імплантувати* (пересадити, пережити, перенести), *реанімація* → *реанімувати* (оживити) → *реанімуватися* (оживитися), *рефлексія* → *рефлексувати* (роздумувати) → *рефлексування* (роздумування), *санація* → *санувати* (очищувати), *сегментація* → *сегментувати* (розподіляти) → *сегментований* (розподілений), *сегрегація* → *сегрегувати* (відокремлювати, ізолювати) → *сегрегований* (відокремлений, ізольований).

У мові сучасної преси подибуємо дієслівні новтвори, незафіксовані у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови»: *дефініція* → *дефініювати* (визначати), *диверсифікація* (урізноманітнення, розширення) → *диверсифікувати* (урізноманітнювати, розширювати), *диспозиція* → *диспозиціювати* (унормувати) → *диспозиційований* (унормований), *екзальтація* → *екзальтувати* (захоплювати, збуджувати) → *екзальтований* (захоплений, збуджений); *корпорація* → *корпоратизувати* (об'єднувати).

«Великий тлумачний словник сучасної української мови» фіксує слово *об'єктивізація* (усвідомлення), якого у СУМ немає, проте дієслово *об'єктивізувати*, часто-густо подибуване на сторінках сучасної преси, є новотвором, утвореним від нього, незафіксованим у жодному словнику. До схожих утворень належить дієслово *сертифікувати* (посвідчити, підтвердити), похідне від іменника *сертифікація*

(отримання сертифіката). Суто новим лексико-словотвірним новотвором є пара криміналізувати (озлочинити) → криміналізація (озлоблення). Новотвором, незафіксованим у жодному з тлумачних словників, є *корпоративка* (вечірка на виробництві), утворене від слова *корпоративний* (внутріньоколективний). Ново-запозиченим є слово *криміналітет* (злочинність). Незафіксованим у Великому тлумачному словнику сучасної української мови є слово *корупціонер* (продажний посадовець).

Високу продуктивність має і префіксальний спосіб творення. Наведемо такі словотвірні пари: *деконструювати* (розбирати, руйнувати) ← *конструювати* (створювати); *декриміналізація* (роззлочинення) ← *криміналізація* (озлочинення); *деформація* (викривлення) ← *формація* (утворення); *диспаритет* (нерівність, нерівноправність) ← *паритет* (рівність, рівноправність); *копродукція* (співвиробництво) ← *продукція* (виробництво); *реінвестиція* (поновлення вкладу) ← *інвестиція* (вкладу); *реінтеграція* (поновлення об'єднання) ← *інтеграція* (об'єднання); *деконструкція* (розбір, руйнування) ← *конструкція* (створення); *реприватизація* (поновлення приватизації) ← *приватизація*.

Ціла низка термінів латинського походження, давноузвичаєних українською мовою, зазнала змін у значеннях.

Зокрема слово *генерація* звузило своє значення до *покоління*, втративши друге значення *народження, відтворення*. Вийшовши за межі терміносистеми, звузило значення слово *диверсифікація* – *різноманітність, різнобічний розвиток*. Словник іншомовних слів фіксує це слово в такому значенні: «одна з форм концентрації капіталу в умовах науково-технічної революції; полягає в тому, що ... фірми ... проникають у нові для себе галузі й сфери, розширюють об'єкти діяльності, асортимент товарів і поступово перетворюються на багатогалузеві комплекси» [6, с. 252].

Слово *екватор* змінило значення за рахунок звуження. Його вживають зі значенням *середина, половина*, а не як «лінія перетину земної кулі» [6, с. 284], себто вже не як термін.

Нового значення набуло слово *індексація* – *перерозрахунок, переоблік*, а не «проставлення індексу на певних документах, книгах з метою класифікації» [6, с. 346]. Давно відоме українській мові слово *інвазія* зі значенням «зараження людини, тварин і рослин тваринними паразитами» [6, с. 344] почало позначати *вторгнення, напад* взагалі. Можна припустити, що поява цього слова відбулася під впливом носіїв української мови з діаспори, адже з розширеним значенням *вторгнення* взагалі його вживали часто-густо саме там.

Суто медичним терміном було слово *ін'єкція* зі значенням «введення в тканини та деякі порожнини організму лікувальних розчинів» і «процес проникнення магматичного матеріалу в

різні породи» [6, с. 350]. Зараз воно набуло нового значення – *грошові вливання, допомога*.

Слово *інституція*, яке в латинській мові означало «елементарні підручники з римського цивільного права» [6, с. 353], є активним і витісняє питомі українські слова *заклад, установа*. Розширило своє значення слово *комплекс*. До значень «1) сукупність предметів, дій, якостей чи явищ, що становлять єдине ціле. 2) сукупність будівель, пов'язаних загальним задумом, призначенням тощо» [6, с. 431] можна додати *боязнь, острах, невпевненість*.

Як термін у галузі фінансів, фізики, промисловості взагалі і мовознавства вживали слово *конверсія*. На сучасному етапі розвитку і функціонування мови його вживають зі значенням *переведення*.

Нового значення набуло слово *легіонер*. Зараз це «*закордонний найманець*», а не «*солдат, який служить у легіоні*» [6, с. 484]. Як бачимо, історизми латинського походження, які мали б перейти до пасивного лексичного запасу, теж активізують своє уживання. Так само і зі словом *люстрація* – *очищення*. Українська мова знала його з двома значеннями: «1) *релігійно-містичні обряди, які за уявленням віруючих, охороняють від хвороб та іншого лиха; 2) періодичні описи державних маєтностей з метою визначення їхньої прибутковості в Польщі (16-18 ст), Литві, Білорусі та Правобережній Україні (18-19 ст.)*» [6, с. 502].

Вийшло за межі промислового і математичного ужитку слово *матриця*. Його вживають замість питомих українських слів *сукупність, набір основних ознак*.

Слово *презентація* означало «*пред'явлення переказного векселя для його акцепту особі, яка зобов'язана здійснити платіж*» [6, с. 676] і мало стосунок виключно до банківської сфери. Зараз слово *презентація* витісняє українське слово *представлення*. Слово *оживлення* заступають словом *реанімація*, яке є медичним терміном зі значенням «*комплекс заходів, спрямованих на відновлення, життєво важливих функцій організму, який перебуває в стані клінічної смерті*» [6, с. 709]. Так само зсув у значенні слова *реципієнт* зумовив вихід його за межі термінологічного вжитку. Це слово існувало в українській мові зі значенням «*хворий, якому переливають кров*», «*посудина-приймач рідини чи газу*», «*в телепатії – людина, яка сприймає сигнали*» [6, с. 731]. Зараз це слово уживають замість можливого відповідника українського походження – *сприймач*.

У науково-технічній галузі слово *ротація* вживають зі значенням *обертання, ротаційна машина* і «*рух кінцівки або її частини навколо поздовжньої осі*» [6, с. 737]. У суспільно-політичному житті це слово використовують замість українських відповідників *зміна, оновлення*.

Проведене дослідження уповноважує автора на такі висновки. 1. Окрім загрози всесвітнього

впливу англомовної культури на етнічні культури, визначником і складником яких є національні мови, саме на українському ґрунті існує загроза витіснити питому лексику за рахунок того, що вельми активізовано слова давньогрецького і латинського походження, узвичаєних українською мовою давно.

2. Українську мову поставлено між двох негативних чинників очуження, а через власну слабкість як суспільного чинника вона може втрати навіть нещодавно завойовані позиції і самобутні риси мови як національної.

3. Широку вживаність давнюзвичаєних слів давньогрецького і латинського походження забезпечують семантичні зсуви у слові. Слова-терміни, що мали вузькопрофесійне чи суто наукове застосування, розширюють сферу свого ужитку. Велика кількість давньогрецьких запозичень і ще більша кількість латинізмів книжного походження уможлиблює цей процес, даючи змогу вводити до активного словникового

запасу застарілий шар як давньогрецької лексики, так і латинської.

4. В узвичаєнні латинізмів переважає через-ступінчатє творення імен.

5. Засилля слів іншомовного походження частково загрожує і питомим засобам словотворення. Наявність багатьох коренів як латинської, так і давньогрецької мови сприяє тому, що новітні запозичення легко засвоюються, швидко вписуються у словотвірне гніздо, що призводить до руйнування власнеукраїнської словотвірної парадигми.

6. Новітні запозичення є більш рухливими у міжстильовому проникненні, а їхня розповсюдженість у мовленні засобів масової інформації сприяє тому, що вони швидко входять до повсякденного вжитку.

7. Автор статті стоїть на засадах пуризму і глибоко переконаний, що кожна національна мова, а тим паче така високорозвинена, як українська, здатна своїми власними засобами передати будь-яке явище і поняття сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б.М. Англізми в сучасній українській, російській і чеській мовах // Мовознавство. – 2008. – № 2-3. – С. 190-207.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. В. Бусел. – К., 2005. – 1440 с.
3. Полюга Л.М. Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст. – К.: Наук. думка, 1991. – 236 с.
4. Селігей П.О. Українське академічне мовознавство за дев'яносто років (1918-2008) // Мовознавство. – 2008. – № 4-5. – С. 3-17.
5. Селігей П. Чужого навчаємося, а свого цураємося... // Дивослово. – 2008. № 7. – С. 36-40.
6. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. – К., 1985. – 966 с.
7. Словник української мови: В 11-ти т. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980.
8. Стишов О. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). – К.: Пугач, 2005. – 388 с.
9. Тараненко О. Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад української літературної мови і явище пуризму // Мовознавство. – 2008. – № 2-3. – С. 159-190.

Рецензенти: д.філол.н., професор Л.І. Белехова,
д.філол.н., професор Н.П. Матвєєва

© Вакуленко В.Ф., 2009

Стаття надійшла до редколегії 12.03.09